Emilia OGLINDĂ

Particularități gramaticale ale textelor unor acatiste

E.O. – doctor în științe filologice, conf. univ., Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Cărți publicate: *Lingvistica generală* (materiale didactice), în colab., 1998; *Capitole de istorie a lingvisticii* (material didactic cu texte adnotate), 2005; *Lingvistica generală. Compendiu*, în colab., 2008; *Elemente de morfosintaxă contrastivă* (suport didactic), în colab., 2010; *Introducere în lingvistică*, în colab., 2011.

În literatura de specialitate este abordată tipologia textelor religioase, reliefându-se aspectul dogmatic al acestora, conținutul, funcțiile, particularitățile lingvistice [1]. În opinia cercetătorului Gh. Chivu, „departe de a fi un simplu stil al limbii române literare, limbajul bisericesc reprezintă o variantă funcțională paralelă și echivalentă cu ceea ce am putea numi «limbaj laic»” [2, p.15]. Având un rol important în formarea morală a oamenilor, scrierile religioase dezvăluie un amplu conținut cognitiv, înglobând mai multe tipuri. Spre exemplu, textul biblic și, îndeosebi, cel dogmatic, subordonate tradiției și autorității Bisericii, se disting printr-un caracter conservator. Limbajul specializat al textelor dogmatice este argumentativ, iar termenii nu pot fi interpretați ambiguu, deoarece orice deviere de la tălmăcirea formulată de Biserică ar putea denatura adevărurile de credință. Textul liturgic, referitor la slujba bisericească, este impregnat de un pronunțat conținut dogmatic.

The grammatical peculiarities of religious texts hold the researchers attention, which highlight various phenomena, as for example periphrastic and tautological constructions, inverse verb forms, displacement and other topics reshaping, etc. In this article we propose to describe some of these forms, attested in the texts of some Akatist.

La oficierea slujbei religioase, sunt necesare diferite cărți religioase [3, p. 137-146]: „Acatistierul", „Aghiazmatarul", „Ceaslovul", „Liturghierul", „Molitfelnicul", „Panihida" ș. a. Astfel, „Ceaslovul" („Cartea Orelor") conține slujbele zilnice; în „Liturghier" sunt prezentate diverse rânduieli ale slujbei religioase: rânduiala celor trei Sfinte Liturghii, a Privegherii, a slujbei de seară și a celei de dimineață ș. a. „Molitfelnicul" vizează rânduiala săvârșirii sfintelor taine și a ierurgiilor (slujbe pentru diferite trebuințe ale creștinilor), iar în „Panihidă" aflăm despre ritualul înmormântării. „Acatistierul" cuprinde mai multe acatiste (imnuri de laudă închinate lui Dumnezeu, Maicii Domnului, lui Iisus Hristos, sfinților). Cărțile indicate comportă fenomene arhaice de ordin ortografic, lexical, morfologic și sintactic, specifice limbajului religios actual [4, 5, 6].

În articolul de față vom examina multiple fenomene de ordin gramatical în textele: „Acatistul Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu *Bucuria tuturor scârbiților*, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1909, „Acatistul Sfântului marelui mucenic și tămăduitorului Panteleimon", Chișinău, Tipografia Eparhială, 1913, „Slujba și Acatistul cuviosului și de Dumnezeu purtătoriului părintelui nostru Serafim făcătoriul de minuni din Sarov", Chișinău, Tipografia Eparhială, 1910. Există diferențe considerabile de ordin ortografic între creațiile menționate și normele actuale, ilustrate de mostre, precum: *bucurăte* (bucură-te), *vărsânduse* (vărsându-se), *neai* (ne-ai), învațăne (învață-ne), *lai* (l-ai), *neam* (ne-am), *aceștiea* (acesteia); *izvorăștio* (izvorăști-o), al înpărăției (împărăției), *cel ne clintit* (neclintit) etc.

Vocabularul acatistelor denotă un șir de trăsături specifice în comparație cu textele laice. Alături de termenii religioși, cele dintâi includ numeroase arhaisme lexicale, semantice, gramaticale, împrumuturi din slavă ș. a.: *pricinuitoare, a* înv*erednici, scârbă, pravoslavnic, bogoslovie, vremelnică* și multe altele. Consemnăm atât forme învechite ale unor substantive, adjective, pronume, verbe, prepoziții etc.: *ajutoriu, streini, zidiu, greșale, sereimani, sprijinteală* (sprijin), *goli, carea, cari, puind, către, pre* [AND], *boalele, hiară, aceștiea, înțelepțit* [ASP], cât și sensuri arhaice ale unor cuvinte: *cercetare* (grijă), *a înlesni pe cineva* (a ușura) [AND], *a agonisi pe cineva* (a asigura), *muncitor* (călău), *străcăcios* (dăunător), *cămări* (odăi, încăperi) [ASP] ș. a.

În plan gramatical, sunt de relevat fluctuații ale categoriei de persoană, cazuri specifice de recțiune și de acord, variate construcții cu valoare intensivă, formațiuni tautologice, forme perifrastice, construcții infinitivale (*acuzativ* și *dativ cu infinitiv*), remanieri de topică (inversiuni, dislocări) etc.

Sunt de indicat atât cuvintele compuse (*bogoslovie*, *blagocestie*, *Maremucenic*, *pravoslavnic* ș. a.): „Bucurăte, auzire de bucurie a *pravoslavnicilor*"; „Bucurăte, sămănătoriule cel înțelept al *blagocestiei*" [ASP], cât și numeroase formațiuni perifrastice substantivale: *purtare de grijă*, *facerile de bine* (binefacere), cu puterea *Celui Preaînalt* (Dumnezeu), adjectivale: „comoară *de mult preț*" (foarte prețioasă), „apa *cei făcătoare de viață*", „adăpostirea *cea cu liniște*" (liniștită), „ritorii *cei mult vorbitori*" (vorbăreți), „viață curată *și fără de prihană*" (neprihănită), verbale: *a da* tămăduiri (a tămădui) etc. De exemplu: „Auzind oamenii de la Nicomidia despre a ta mare *dimpreună pătimire cu cei pătimași* și despre cea *fără de plată vindecare* de toate boalele, au alergat toți către tine cu credință" [ASP]; „Toată viața noastră pe pământ *este cu durere* și plină de întristare despre clevetire" [AND]; „Bucurăte, tăinuitoriule al *purtării de grije* a lui Dumnezeu pentru noi" [ASP].

În textele *Acatistelor* observăm diverse mijloace de redare a comparației și a intensității, în general, și a superlativului, în particular. Semnificația de superlativ li se atribuie formanților *mult*, *prea-* (atât în ipostaza prefixelor, cât și ca elemente autonome), locuțiunilor adverbiale întru tot, *cu totul*, participiilor și supinelor formate cu negația *ne-* ș. a.: *ne sfârșite curgeri de milă*, *cununi nevești*ezite, *precinstitul tău cap* etc. Prezența acestora, alături de mărcile lexico-semantice de tipul: în vecii vecilor, îndelung, *pururi* ș. a., caracterizează textul liturgic, în ansamblu [6]: „Lăudăm îndelungă răbdarea ta" [ASP]; „Lăcuiești în cămările *cele pururi fericite*" [ASP]. Iată câteva exemple concludente: „Cântarea *cea cu totul de oumilință* aducem Ție" [AND]; „Luptătoriule al lui Hristos întru bărbăție *de ne biruit*"; „Bucurăte, lauda tinereților *cea pre aleasă*"; „Bucurăte, mărgăritariu *cel prea luminos* a lui Hristos"; „Minune *preaslăvită* au lucrat prin tine Domnul"; „Cântând luptele tale cele *multpătimitoare* pentru Hristos", „lăcuitoriule al ceriului întru tot fericite" [AND]; „Alinează durerile sufletului mieu celui *mult suspinătoriu*..." [ASS]; „întru tot sfânta și *preacinstită* pomenirea ta" [ASS].

Remarcăm multiple fenomene referitoare la morfosintaxa verbului: forme inversate de perfect compus ş. a., fluctuaţii ale categoriei de persoană, construcţiile *acuzativ cu infinitiv* şi *acuzativ cu gerunziu*, predominarea modurilor imperativ, conjunctiv cu sens hortativ şi iusiv, indicativ etc. În enunţurile: „Îngerul cel mai întâiu stătătoriu din ceriu *au fost trimis*" [AND]; Propoveduitoriu al adevărului *sau arătat orbul* cel luminat de tine trupeşte şi sufleteşte" [ASP], forma persoanei a 3-a plural o substituie pe cea a persoanei a 3-a singular, iar în exemplul *„Văzutau* lumina *orbul*" apare forma inversată de perfect compus, subiectul succedând verbul predicat.

Dintre modurile personale, alături de indicativ, este întrebuinţat frecvent imperativul, însoţit de adresări, de regulă dezvoltate: „Bucură*te*, *pom înfrumuseţat cu bună oumbră*" [AND]; „Bucură*te*, *îndulcirea minţilor celor de Dumnezeu înţelepţite*: bucură*te*, *veselia sufletelor celor de Dumnezeu iubitoare*" [ASP], dar şi conjunctivul independent, îndeosebi cel hortativ şi iusiv, şi cel dependent, în cadrul subordonatelor finale, completive ş. a.: *Să fim* moşteni înpărăţiei cei... întru tot fericită" [ASP]; Roagăte Domnului, *să dăruiască* sufletelor noastre pace şi mare milă [ASS]; Bucură*te*, cea ce prin scârbe *curăţi* păcatele noastre [AND].

Cât priveşte modurile nepersonale, prevalează infinitivul, mai cu seamă în componenţa construcţiei *acuzativ cu infinitiv*, şi gerunziul: „Iară Tu, ceea ce eşti bună, învaţăne pre noi a înţelege întrânsele purtarea de grijă cea cu milostivire a Fiului tău celui bun" [AND]; „Bucură*te* ceea ce *ne înveţi pre noi a ourî* bucuriile cele deşarte ale lumii aceştiia" [AND]. Exemplul *„Văzând sângele* cel cu Dumnezeească cruţare a Fiiului tău *vărsânduse* pe cruce pentru mântuirea noastră" [AND] conţine *acuzativul cu gerunziu*; atât verbul regent *văzând*, cât şi unităţile dislocate ale acestei structuri – *sângele* cel cu Dumnezeească cruţare a Fiiului tău *vărsânduse* – sunt folosite la acest mod. Despre frecvenţa gerunziului plasat la începutul enunţurilor şi a construcţiilor gerunziale în textul liturgic semnalează cercetătoarea M. I. Frenţiu [6].

Observăm cazuri specifice de recţiune, ca în enunţurile: „Bucură*te*, că *sfatului* celor necredincioşi *nu te-ai plecat*"; „Cela ce *ai ourmat sfaturilor* maicii tale Ebbulei" [ASP], în care verbele *a se pleca* (a urma), *a urma* regentează substantivul *sfatului* în dativ. În îmbinarea „prin tăierea de

sabie" este utilizat genitivul analitic *de sabie*, identic formal cu acuzativul prepoziţional. A se compara: *prin tăierea sabiei / prin tăierea cu sabia*.

Textele în discuţie se disting prin topica indirectă a subiectului şi a predicatului, a verbului predicat şi a diferitor tipuri de complemente (direct, indirect, circumstanţial), a atributului şi a substantivului determinat. Se imită structura propoziţiei din limba de origine – latina – în care predicatul ocupă poziţia finală: „... celor ce vin cu credinţă izvoare de minuni *se varsă*"; „afară de Tine altă scăpare şi ajutoiu *nu avem*" [AND]; „Căci aceasta cuviosului Serafim început slavei *se face*" [ASS]. Atributul adjectival şi cel substantival deseori precedă cuvântul determinat: *vecnica* moarte, *Dumnezeiasca* întrupare [AND], *cinstită a lui Hristos* alegere [ASP]. Subordonata atributivă poate fi intercalată în cadrul regentei: „Tu eşti *a celor ce se roagă* bună ajutătoare" [AND], iar substantivul determinat poate fi precedat de un şir de atribute substantivale şi adjectivale: „ Bucură-te, *cea fără prihană a lui Dumnezeu bună* mirosire" [ASP].

Complementele directe şi indirecte sunt antepuse verbului predicat: „Bucură-te, lână rourată, pe carea Ghedeon mai înainte *o au văzut*" [AND]; „Că pre slava cea răpide trecătoare de pre sine *o ai scuturat*"; „Bucură-te, că lăţimea mulţimii dumnezeilor *o ai strâmtorat*" [ASP]; „*Pre acela* dară acum *roagă-l*"[ASS]; „... căci tu pământenilor *boalele goneşti*" [ASS]. Circumstanţialul de mod apare în antepoziţia verbului predicat: „*Cu umilinţă* strigăm Ţie" [AND]. În enunţul: „al Tău însuşii suflet îl va pătrunde sabia" [AND], părţile de propoziţie denotă următoarea ordine: Atr. pron.+ Atr. pron.+ C. dir.+ C. dir.+ Pred. + Sub. Numeroase exemple conţin dislocări: *poţi* împreună *a simţi* [AND]; „*Minte* de Dumnezeu însuflată *având*" [ASP] etc.

Textele *Acatistelor* abundă în diverse construcţii cu valoare intensivă: formaţiuni tautologice şi pleonastice, antiteze, metafore ş. a. Construcţiile tautologice şi pleonastice, parigmenonul din mostrele: „Înţelepciunea cea înţeleaptă a chinurilor cumplite"; „Bucură-te, fericit pântece, carele pre cel *neîncăput* de nimene Dumnezeu *lai* încăput"[AND]; „Bucură-te, *puternică tărie* a celor neputincioşi" [AND]; „doftorule cel *cu dar dăruit*"; „Auzind oamenii de la Nicomidia despre a ta *mare dimpreună pătimire cu cei pătimaşi*" [ASP]; „Bucură-te, copaci împodobit cu rodurile *da-*

rurilor celor cu *dar dăruite*" [ASP] sunt dotate cu sens intensiv, inserând adjectivul, participiul sau substantivul în funcție de atribut. Altele includ variate complemente antepuse sau postpuse verbului predicat: „Cu cinstitul Tău *acoperemânt acoperi* tot neamul creștinesc" [AND]; „După moarte cinstitele tale moaște *mirosesc* cu bună *mireazmă*" [ASP]. Pe lângă tautologiile verbale, ca în enunțul: „Pentru aceasta lui Hristos, celui ce minunat *proslăvește* pre cei cil *slăvesc* pre Dânsul" [ASP], remarcăm și unele construcții în care substantivul-adresare anticipează verbul predicat de aceeași rădăcină: „Bucurăte, *milostivitoare*, carea ne *miluiești* pre noi"; „Bucurăte, *chivirnisitoarea* casei, carea bine *chivirnisești* viața noastră" [AND]. Mostrele ce ne stau la dispoziție dezvăluie predominarea parigmenonului ce rezidă în reluarea într-o unitate sintactică a unor părți de vorbire cu aceeași rădăcină [7, p.172].

În textele vizate este firească întrebuințarea unor construcții metaforice cu valoare intensivă. Preacurata Fecioara Maria este cea care a mântuit „lumea din *potopul păcatului*", este *„pământul făgăduinții*, din carele curge miere și lapte", *Stâlpul fecioriei, Făclie primitoare de lumină*. Invocațiile către Maica Domnului sunt pătrunse de admirație pentru virtuțile ei: „Bucurăte, *vederea orbilor, auzirea surzilor*: *bucurăte umblarea șchiopilor, vorbirea muților*"; „Bucurăte, *vindecarea boalelor noastre*: bucurăte, *izbăvirea din nevoi*" [AND]. Construcții similare observăm și în celelalte texte: Sf. Panteleimon este numit *începerea înțelepciunii Dumnezeiești, limbă de miere curgătoare, lumina cea preslăvită a bisericii, fluier cel cu dulce răsunare al credinții, veselia sufletelor celor de Dumnezeu iubitoare*. Sf. Serafim din Sarov este *vistieria faptelor bune, vas al curăției, păzitoriu nevinovăției, izvor vindecărilor, doftor bolnavilor fără de plată*.

Valoare intensivă posedă și construcțiile antitetice din textele cercetate: „Bucurăte, *scularea* celor *căzuți*", „Bucurăte, îmblânzirea inimilor celor rele: bucurăte, *oumilința celor buni*", „Bucurăte, prin Carea *din cădere neam ridicat*" [AND]; „Bucurăte, prin care credința *s-au înălțat*: bucurăte, prin care înșelăciunea *sau stricat*", „Bucurăte, lăcuitoriu fericit a *lumii cei de sus*: bucurăte, înțelepte călătoriule a *lumii cei de jos*" [ASP].

Din cele relatate se desprind următoarele concluzii:

1. La oficierea slujbei religioase sunt întrebuințate diferite cărți bisericești: „Acatistierul", „Aghiazmatarul", „Ceaslovul", „Liturghierul",

„Molitfelnicul", „Panihida" ș. a. „Acatistierul" cuprinde mai multe acatiste – imnuri de laudă închinate lui Dumnezeu, Maicii Domnului, lui Iisus Hristos, sfinților.

2. Textele analizate („Acatistul Preasfintei Stăpânei noastre Nascatoarei de Dumnezeu „Bucuria tuturor scârbiților" (1909), „Acatistul Sfântului marelui mucenic și tămăduitorului Panteleimon" (1913), „Slujba și Acatistul cuviosului și de Dumnezeu purtătoriului părintelui nostru Serafim făcătoriul de minuni din Sarov" (1910)) denotă diverse fenomene de ordin gramatical: fluctuații ale categoriei de persoană, cazuri specifice de recțiune și de acord, construcții cu valoare intensivă, formațiuni tautologice, forme perifrastice, construcții infinitivale (*acuzativ* și *dativ cu infinitiv*), remanieri de topică (inversiuni, dislocări) etc.

3. Sunt frecvente atât structurile perifrastice și locuțiunile substantivale, adjectivale, verbale: *purtare de grijă*, comoară *de mult preț*, *a da tămăduiri* etc., cât și cuvintele compuse, mai cu seamă împrumuturi de origine slavă: *bogoslovie*, *blagocestie*, *Maremucenic*, *pravoslavnic* ș. a.

4. Sunt utilizate diferite mijloace de redare a comparației și a intensității: formanții *mult-*, *prea-* (atât în ipostaza unui prefix, cât și ca element autonom), locuțiunea întru tot, *cu totul,* supine ce inserează negația *ne-* ș. a. Textele *Acatistelor* abundă în diverse construcții cu valoare intensivă: formațiuni tautologice și pleonastice, antiteze, metafore ș. a.

5. Remarcăm multiple fenomene referitoare la morfosintaxa verbului: forme inversate de indicativ ș. a., fluctuații ale categoriei de persoană, utilizarea construcțiilor *acuzativ cu infinitiv* și *acuzativ cu gerunziu*, predominarea modurilor imperativ, conjunctiv cu sens hortativ și iusiv, indicativ etc.

6. Suscită atenția topica indirectă a subiectului și a predicatului, a verbului predicat și a diferitor tipuri de complemente (direct, indirect, circumstanțial), a atributului și a substantivului determinat.

Referințe bibliografice

1. A.-M. Bărbuleanu, *Limbajul religios românesc actual,* Editura Universitaria, Craiova, 2013. Disponibil: editurauniversitaria.ucv.ro/limbajul-religios-romanesc-actual... Accesat: 15. 03.17.

2. Gh. Chivu, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual,* Editura Academiei Române, București, 1997.

3. E. Branişte, Gh. Nițoiu, Gh. Neda, *Liturgica teoretică,* Editura Credința Noastră, București, 1997.
4. D. L. Teleoacă, *Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune* (I). *În:* „Limba Română", nr. 11-12, 2011, p. 51-58.
5. V. S**.** Dima, *Elemente arhaice în limbajul bisericesc actual – Molitvelnicul.* În: „Limba Română", nr. 4-6, 2002, p. 143-164.
6. M. I. Frențiu, *Aspecte ale limbajului liturgic românesc,* Cluj-Napoca, 2013.
7. D. L. Teleoacă, *Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune* (II). În: „Limba Română", nr. 3-4 (201-202) 2012, p. 169–177.

Textele Acatistelor și abrevierile lor

1. Acatistul Preasfintei Stăpânei noastre Nascatoarei de Dumnezeu „Bucuria tuturor scârbiților", Tipografia Eparhială, Chișinău, 1909 – AND.
2. Acatistul Sfântului marelui mucenic și tămăduitorului Panteleimon, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1913 – ASP.
3. Slujba și Acatistul cuviosului și de Dumnezeu purtătoriului părintelui nostru Serafim făcătoriul de minuni din Sarov, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1910 – ASS.